

Bouwsteen ten behoeve van de VHR-opgave

Soorten van de Vogelrichtlijn¹ voor zover betrokken bij de instandhoudingsdoelstellingen voor Natura 2000-gebieden

A702 Toendrarietgans² *Anser serrirostris*, niet-broedvogel (*Versie oktober 2024*)

Deze bouwsteen richt zich op de Toendrarietgans in de hoedanigheid van niet-broedvogel. De Toendrarietgans komt in Nederland voor als wintergast en is het talrijkst in november-februari. Een combinatie van een geschikte en verstoringvrije slaappleats met gebieden die voldoende voedselaanbod hebben, zijn van belang voor de Toendrarietgans buiten de broedtijd. Ze leggen soms meer dan 20 km af tussen slaappleats en voedselgebied. Slaappleatsen omvatten meestal meren en (zand)plassen of ondergelopen gebieden, inclusief plasdras situaties op akkers. De Toendrarietgans is een planteneter. Meer dan andere ganzensoorten foerageren Toendrarietganzen op akkers met oogstresten van met name aardappelen, maïs en suikerbieten. Vanaf december foerageert de soort ook in toenemende mate op graslanden. De Toendrarietganzen die in Nederland overwinteren behoren tot de Siberische/Noordoost- en Zuidwest-Europese flyway-populatie. De bij ons overwinterende Toendrarietganzen broeden vooral op de toendra van Europees Rusland en omvatten tot ca. 45% van de flyway-populatie, vooral in koudere winters.

I. Samenvatting

Landelijk doel³

Vigerend landelijk doel (zie doelendocument, ministerie van LNV 2006) <i>Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 34.100 vogels (seizoensgemiddelde⁴).</i>	34.100 vogels (seizoensgemiddelde)
Voorstel nieuw landelijk doel 2050 <i>Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor een populatie van ten minste 23.000 vogels (seizoensgemiddelde), waarmee een gunstige Staat van Instandhouding wordt behouden.</i>	23.000 vogels (seizoensgemiddelde)
Gunstige Referentiewaarde Populatie <i>Omvang populatie behorende bij de toestand waarin een populatie in ons land in een ecologisch 'gezonde' situatie verkeert (zie Vogel et al. 2021).</i>	23.000 vogels (seizoensgemiddelde)
Huidige populatieomvang <i>Gemiddeld aantal vogels in de periode 2014/15-2019/20 (seizoensgemiddelde).</i>	75.000 vogels (seizoensgemiddelde)

Voorstel voor regionale opgave

Het aantal vogels per regio (provincies en rijkswateren) en de regionale opgaves voor 2050 zijn in tabel 1 weergegeven. Voor de provincies is dit exclusief het aandeel rijkswateren. In deze bouwsteen zijn de rijkswateren gedefinieerd als het voortouwgebied⁵ van Rijkswaterstaat (RWS). Omdat er voor de Toendrarietgans als niet-broedvogel geen aanvullende landelijke opgave is, is er ook geen aanvullende regionale opgave. In beginsel kan dan worden gestuurd op behoud, waarvoor informatie over de actuele regionale aantallen houvast biedt. Het zwaartepunt van de verspreiding ligt in Drenthe met 40% van de

¹ Richtlijn 2009/147/EG van het Europees Parlement en de Raad van 30 november 2009 inzake het behoud van de vogelstand (PB 2010, L 20), zoals laatstelijk gewijzigd bij verordening (EU) nr. 2019/1010 van het Europees Parlement en de Raad van 5 juni 2019 (PB 2019, L 170).

² Niet in bijlage I genoemde en geregeld voorkomende trekvogel zoals bedoeld in artikel 4.2 van de Vogelrichtlijn. Voor Natura 2000-gebieden relevant als niet-broedvogel.

³ Het vigerende landelijke doel is niet zonder meer te vergelijken met het voorgestelde nieuwe landelijke doel. Bij het voorgestelde nieuwe landelijke doel is gebruik gemaakt van sinds 2006 beschikbaar gekomen nieuwe gegevens en informatie, correcties en voortschrijdend inzicht m.b.t. de in Nederland aanwezige vogelpopulaties (zie ook van Kleunen et al. 2017). Daarnaast zijn er verschillen in de systematiek om de landelijke doelen te bepalen (ministerie van LNV 2006, Vogel et al. 2021).

⁴ De som van maandelijkse schattingen (tellingen en modelvoorspellingen voor juli-juni), gedeeld door 12. Seizoensgemiddelde is een maat voor de aanwezigheid van een soort in het gehele niet-broedseizoen waar afzonderlijke maandaantallen sterk van elkaar kunnen wisselen. Ze geven een betrouwbaarder beeld dan seizoensmaxima, waar toeval een grotere rol speelt.

⁵ Natura 2000-gebied waar RWS of een provincie voortouwnemer is. De rol van voortouwnemer is vooral die van eerst verantwoordelijke bij het opstellen van het beheerplan.

overwinterende aantallen gevolgd door Groningen (16%). Hier liggen dan ook de grootste regionale opgaves. De overige regio's herbergen alle minder dan 10% van de overwinterende aantallen.

Tabel 1. Voorstel voor opgave (aantal vogels, seizoensgemiddelde) per regio (rijkswateren en provincies exclusief aandeel rijkswateren) van de populatie van de Toendrarietgans als niet-broedvogel voor 2050. De rijkswateren zijn gedefinieerd als het voortouwgebied van RWS. Tevens weergegeven zijn de huidige populatieomvang (gemiddeld seizoensgemiddelde), het aandeel binnen Nederland van de huidige populatie en de korte termijntrend. De trend heeft betrekking op de provincies inclusief de rijkswateren. Het huidige aantal vogels per regio is als vertrekpunt gehanteerd bij het voorstel voor de regionale opgaves. n.b. = niet bepaald. Bij een onzekere trend is geen betrouwbare trendclassificatie mogelijk.

Regio	Huidige populatie (2014/15-2019/20)	Landelijk aandeel regio (2014/15-2019/20)	Trend (2008/09-2019/20)	Voorstel regionale opgave 2050
Drenthe	30.000	40%	sterke afname	9.200
Groningen	12.000	16%	onzeker	3.700
Noord-Brabant	6.000	8%	onzeker	1.850
Overijssel	5.000	7%	sterke afname	1.500
Limburg	5.000	7%	onzeker	1.500
Flevoland	4.000	5%	onzeker	1.250
Noord-Holland	3.300	4%	onzeker	1.000
Friesland	3.000	4%	onzeker	920
Zuid-Holland	1.700	2%	stabiel	520
Gelderland	1.600	2%	onzeker	500
Zeeland	1.600	2%	onzeker	500
rijkswateren	1.600	2%	n.b.	500
Utrecht	200	<1%	matige afname	60
Landelijk	75.000	100%	stabiel	23.000

Prioritering

De Toendrarietgans bevindt zich als niet-broedvogel in een GSvI en er zijn voor zover bekend geen belangrijke potentiële conflicten met landelijke doelen of gebiedsdoelen met habitattypen en/of andere soorten. Er is daarmee geen aanleiding om via prioritering in enige vorm bij te sturen. Op gebiedsniveau kan er evenwel een conflict zijn tussen enerzijds hoogproductieve graslanden nabij slaapplekken in Natura 2000-gebieden en anderzijds een streven naar extensivering met het oog op hydrologisch herstelbeheer en/of stikstofreductie. De gevolgen van 'guanotrofiering' (eutrofiering door uitwerpselen van vogels op slaapplekken in daarvoor gevoelige natuurgebieden) zijn – anders dan eerder aangenomen - in de meeste gebieden beperkt.

II. Inhoudelijke onderbouwing van de bouwsteen

1. Staat van Instandhouding (SvI)

De huidige SvI van de Toendrarietgans als niet-broedvogel wordt als ‘gunstig’ beoordeeld:

Verspreidingsgebied	gunstig
Populatie	gunstig
Leefgebied	gunstig
Toekomstperspectief	gunstig
Staat van Instandhouding	gunstig

Het verspreidingsgebied is vrijwel stabiel in vergelijking met de periode rond 1980, dus ten tijde van de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn, waarmee dit aspect als ‘gunstig’ wordt beoordeeld. Wel is er vooral in het midden en westen van het land krimp geconstateerd in het aantal benutte pleisterplaatsen (en een naventafte afname in aantallen), wat als effect van de tendens voor warmere winters wordt gezien (Koffijberg 2018). De huidige populatieomvang (2014/15-2019/20) ligt met 75.000 vogels (seizoensgemiddelde) ruim boven de Gunstige Referentiewaarde (GRW) voor de populatie van 23.000 vogels (zie soortspecifieke onderbouwing hieronder en generieke uitleg box 1). In combinatie met een toename van de aantallen op de lange termijn (tabel 2, figuur 1) leidt dit tot een gunstige beoordeling van het aspect populatie. De omvang en kwaliteit van het leefgebied zijn voldoende om het aantal vogels op een gunstig niveau in stand te houden. Ondanks dat de korte termijntrend nog stabiel is, worden recent lagere aantallen waargenomen. De recent lagere seizoensgemiddelden weerspiegelen vooral een vertraging in de aankomst van grote aantallen in het najaar, deels in combinatie met kleinere aantallen die naar ons land komen (Hornman *et al.* 2022). Er zijn geen ontwikkelingen die de gunstige SvI op de langere termijn in de weg staan, waarmee het toekomstperspectief wordt beoordeeld als ‘gunstig’. In het doelendocument (ministerie van LNV 2006) werd de SvI tevens op alle aspecten als ‘gunstig’ ingeschat.

Nadere onderbouwing GRW⁶

De populatieomvang van de Toendrarietgans als niet-broedvogel ten tijde van de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn (Directive Value, DV) bedroeg 22.000 vogels (gemiddeld seizoensgemiddelde 1977/78-1981/82). Om te bepalen in hoeverre de DV een populatieomvang op een gunstig niveau weerspiegelt, en dus als GRW kan dienen, wordt deze vergeleken met de Ecologisch Gunstige Referentie (EGR). De EGR voor Toendrarietgans betreft de gemiddelde populatieomvang in 1990/91-1999/00 (23.000 vogels), een periode die voor herbivoren van agrarisch gebied zoals de Toendrarietgans als gunstig wordt beschouwd (zie box 1, Vogel *et al.* 2021). De EGR ligt met 23.000 vogels boven de DV van 22.000 vogels, waarmee de GRW wordt bepaald op een seizoensgemiddelde van 23.000 vogels overeenkomstig de EGR.

Tabel 2. Informatie over de populatieomvang- en ontwikkelingen die betrokken is bij de beoordeling van de Staat van Instandhouding (SvI).

Aspecten kerngetallen SvI	Periode	Conclusie/output
Huidige populatieomvang	2014/15-2019/20	75.000 vogels (seizoensgemiddelde)
Beoordeling korte termijntrend	2008/09-2019/20	stabiel
Beoordeling lange termijntrend	1980/81-2019/20	matige toename (3,1% per jaar)
Gunstige Referentiewaarde Populatie	EGR	23.000 vogels (seizoensgemiddelde)

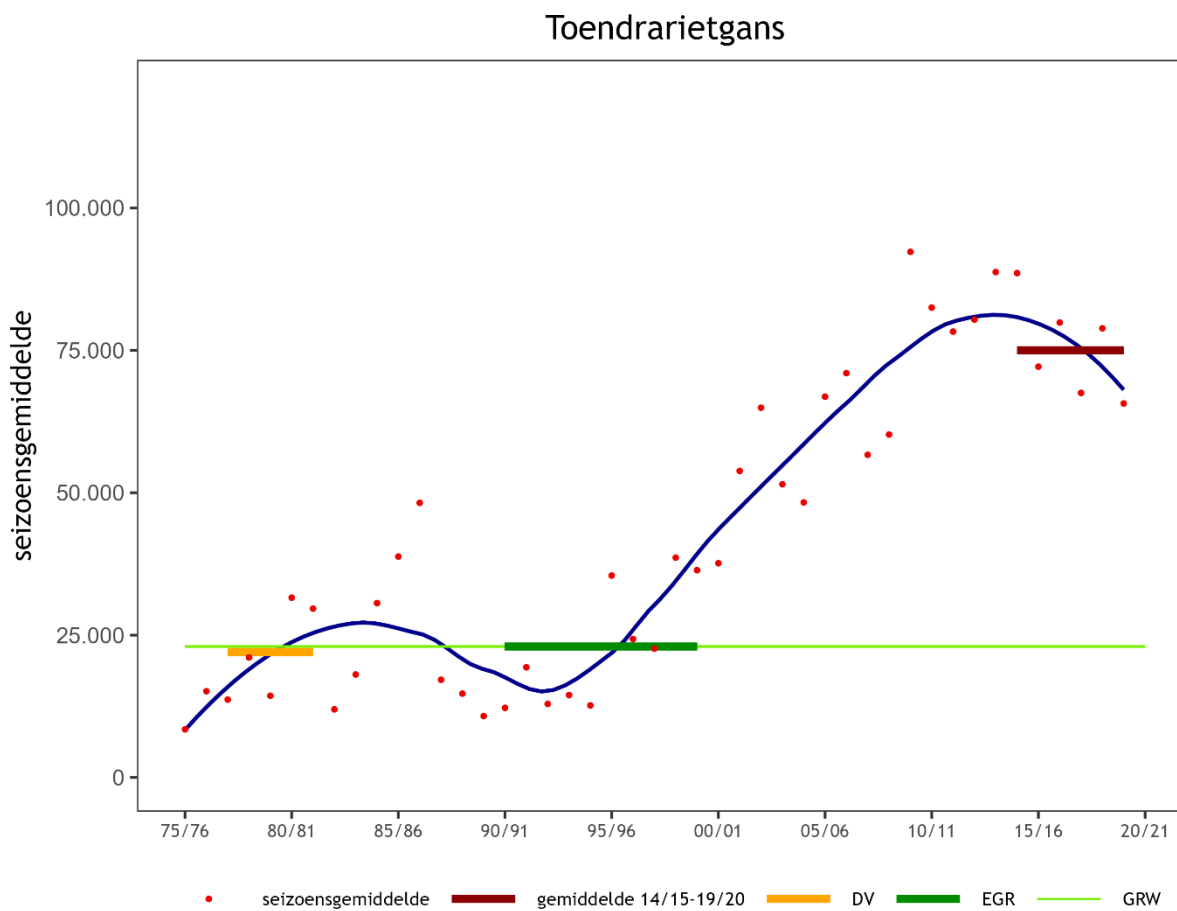
⁶ De te nemen stappen voor het bepalen van de GRW voor niet-broedvogels worden in detail toegelicht in Vogel *et al.* (2021), waarbij het stroomschema in figuur 5.5 (bepaling GRW) wordt gevolgd. Zie ook de generieke uitleg in box 1 van deze bouwsteen.

Box 1. Wat is de GRW en hoe wordt die bepaald voor niet-broedvogels

Bij de methodiek voor het bepalen van de SvI (Vogel *et al.* 2021) is het voor de beoordeling van het aspect populatie nodig om de actuele populatieomvang te vergelijken met een Gunstige Referentiewaarde (GRW, ofwel *Favourable Reference Value* (FRV)). De GRW schetst de populatieomvang in een ecologische toestand van een populatie die gunstig is en is een objectieve, wetenschappelijk onderbouwde waarde. Bij de bepaling worden alleen ornithologisch-ecologische aspecten betrokken. De GRW voor de populatiegrootte is geen doel op zich maar wel een belangrijke pijler voor de bepaling van de vitaliteit van de populatie. Voor een gunstige SvI moeten echter ook andere aspecten (verspreidingsgebied, leefgebied en toekomstperspectief) op orde zijn. Bij het bepalen van de GRW voor de populatie worden voor niet-broedvogels de hierna beschreven uitgangspunten gehanteerd.

- De Vogelrichtlijn bepaalt dat het niveau van de populatie ten tijde van de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn (1980), de *Directive Value* (DV), behouden moet blijven. Om te voorkomen dat de DV sterk wordt beïnvloed door piek- of daljaren wordt een gemiddelde over 5 seizoenen aangehouden: de periode 1977/78-1981/82. Wanneer de DV aantoonbaar gunstig is, wordt de GRW gelijk gesteld aan de DV. Er zijn echter gevallen waarbij de periode rondom 1980 aantoonbaar geen gunstige periode is, bijvoorbeeld als gevolg van drukfactoren zoals waterkwaliteit en doorwerking van pesticiden.
- Om te bepalen in hoeverre de DV een populatieomvang op een gunstig niveau weerspiegelt wordt deze vergeleken met de *Ecologisch Gunstige Referentie* (EGR). De EGR weerspiegelt net als bij broedvogels de gemiddelde populatieomvang in een periode waarin de ecologische omstandigheden voor de soort relatief gunstig waren. Deze gunstige referentieperiode varieert per 'voedsel-habitatgilde', soorten die overeenkomstige eisen stellen aan hun leefgebied (zie tabel 5.2 in Vogel *et al.* 2021). Wanneer de EGR op een hoger niveau dan de DV ligt, dan geldt de EGR als GRW; de DV zal dan een ongunstige of minder gunstige situatie weerspiegelen. Als GRW geldt dus de DV *tenzij* de EGR hoger is.
- Wanneer de GRW wordt gebaseerd op een EGR die beïnvloed is door een ontwikkeling vóór de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn die het leefgebied van een soort onomkeerbaar heeft verkleind, dan is de GRW naar beneden bijgesteld. Daarvan is sprake bij enkele soorten die in belangrijke mate gebruik maken van het Zuidwestelijke Deltagebied. Door de Deltawerken is foerageergebied definitief verloren gegaan en per relevante soort is dit in mindering gebracht op de GRW.
- In sommige gevallen kan de EGR niet worden bepaald, bijvoorbeeld omdat de soort sterk toeneemt (>1% per jaar). Dit is o.a. het geval bij soorten die zich recent gevestigd hebben. Dan is de GRW bepaald op het gemiddelde van de periode 2014/15-2019/20.

Voor een nadere uitleg wordt verwezen naar Vogel *et al.* (2021).

Figuur 1. Overzicht van de waarden waarmee de ‘Gunstige Referentiewaarde’ (GRW) voor de populatie van de Toendrarietgans als niet-broedvogel is bepaald. Weergegeven is het globale populatieverloop op basis van de aantallen (seizoensgemiddelde, rode punten). Dit populatieverloop is weergegeven met een donkerblauwe solide lijn. Relevante waarden, inclusief de periode waar deze betrekking op hebben, zijn aangeduid met gekleurde horizontale balkjes: Directive Value (DV, 1977/78-1981/82, oranje), Ecologisch Gunstige Referentie (EGR, donkergroen) en populatieomvang in de periode 2014/15-2019/20 (donkerrood). De GRW zelf is weergegeven als lichtgroene horizontale lijn. Voor een verdere toelichting over de methodiek wordt verwezen naar box 1 en Vogel et al. (2021).

2. Landelijke opgave bij een gunstige Staat van Instandhouding (GSvI)

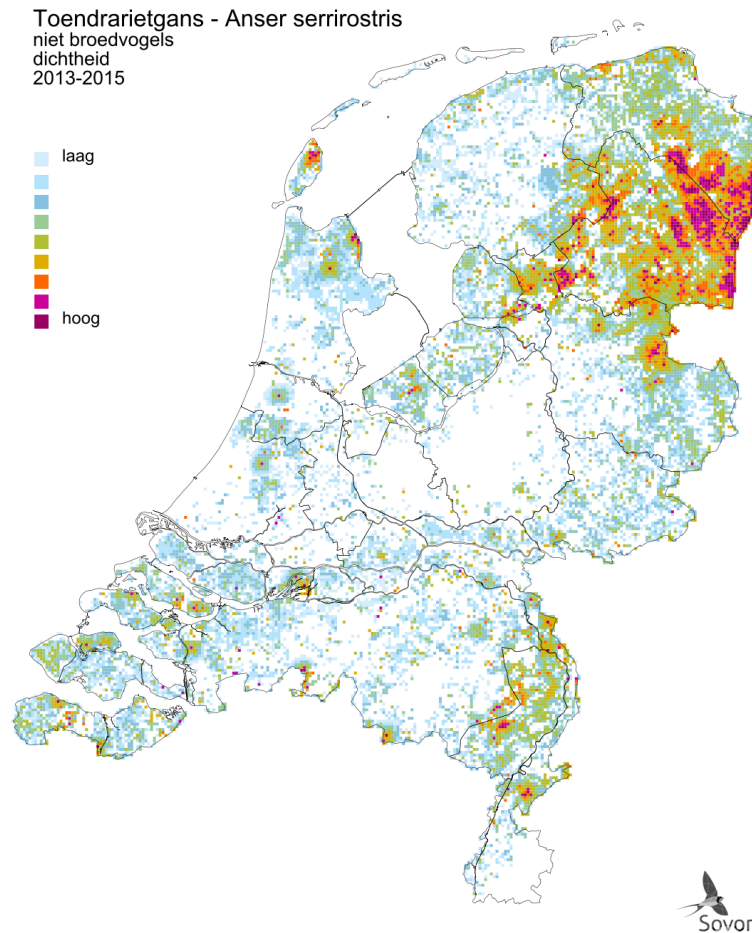
De populatieomvang overeenkomstig de GSvI bedraagt 23.000 vogels (seizoensgemiddelde). Met gemiddeld 75.000 vogels in de periode 2014/15-2019/20 bevindt de populatie zich daar momenteel ruim boven.

III. Haalbaarheid

1. Beoordeling landelijke opgave

De winterpopulatie is op de lange termijn fors gegroeid, maar recent zijn de aantallen gestabiliseerd en tenderen de laatste vijf winters naar een afname (figuur 1). De eerdere toename lijkt vooral het resultaat van een verandering in de Europese verspreiding. Toendrarietganzen concentreerden zich in een grotere mate dan voorheen in Oost-Duitsland. In het verlengde van dit winterareaal kwamen er daardoor ook meer Toendrarietganzen in Nederland (Koffijberg & Hornman 2010), met name tijdens streng winterweer aldaar (Koffijberg 2018). Strenge vorst en sneeuwval leiden niet tot massale wegtrek bij ons, soms wel tot een forse toestroom van vogels die normaliter oostelijk van ons pleisterden. Sinds ca. 2010 is een einde gekomen aan de groei. Wat al langer speelt is dat de broedresultaten van de Toendrarietgans een afname laten zien. De recente lagere seizoensgemiddelden weerspiegelen vooral een vertraging in de aankomst van grote aantallen in het najaar, deels in combinatie met lagere seizoensmaxima

(Hornman *et al.* 2022). De Toendrarietgans beperkt zich vooral tot enkele gebieden op de hoge zandgronden van ons land (figuur 2), waar zich de grootste aantallen overdag concentreren en ook grote concentraties op slaappleatsen samenkomen. Belangrijke pleisterplaatsen liggen vooral in Drenthe en aangrenzende gebieden in Groningen, Friesland en Overijssel, alsmede in de grensregio Noord-Brabant-Limburg en Noordoost-Limburg.

Figuur 2. Verspreiding van de Toendrarietgans als niet-broedvogel in de periode 2013-2015. Weergegeven is de relatieve dichtheid per vierkante kilometer (Sovon 2018).

2. Knelpunten en maatregelen

Knelpunten

Op dit moment zijn op landelijk niveau geen belangrijke knelpunten die het behoud van de GSVI van de Toendrarietgans als niet-broedvogel in de weg staan. De onderstaande analyse richt zich dan ook op behoud van de gunstige situatie.

Beheer en herstel-/verbetermaatregelen

- De gevoeligheid van de Toendrarietgans voor verstoring is groot, rust op slaappleatsen is een eerste vereiste. Op de voedselterreinen bestaat vooral kans op verstoring door landbouwwerkzaamheden, laagvliegende (sport)vliegtuigen, helikopters, jacht en recreatie. Rondom zowel de foerageergebieden als de slaappleatsen is een ruime afstand (meer dan 300 tot 400 m) van paden en vaarroutes van belang. In gebieden waar gejaagd wordt is de soort schuwer en daarom zijn daar ruimere afstanden (1.000 m) nodig rond foerageer- en rustgebieden (Krijgsveld *et al.* 2022). Door de binding met percelen met oogstresten komt de soort weinig voor in dossiers met landbouwschade door ganzen en wordt deze weinig tot niet verjaagd met ondersteunend afschot. Toendrarietganzen zijn tevens gevoelig voor verdichting van het landschap door windmolens, wegen, bebouwing en beplantingen. Windmolenparken en hoogspanningsleidingen werken waarschijnlijk als barrières voor pendelbewegingen tussen voedselterrein en slaappleats.
- Het voedselaanbod voor Toendrarietgans kan tijdelijk worden vergroot door oogstresten vertraagd onder te werken. Uit onderzoek is gebleken dat percelen waar een zogenoemd oogstrestenpakket

werd toegepast, zeer goed benut werden door ganzen. Binnen het oogstrestenpakket werden beperkingen gesteld aan de grondbewerking na de oogst (Altenburg & Wymenga 2021).

Regionale verschillen

De mate van verstoring zal regionaal verschillen, maar een gedegen overzicht per regio ontbreekt. Voor Natura 2000-gebied Fochteloërveen is aangetoond dat de verstoringdruk van vogels in en rondom het gebied sterk is toegenomen door uitbreiding van woningbouw. Toendrarietgansen slapen in het Fochteloërveen, maar zoeken vooral voedsel (oogstresten) op de akkers die direct grenzen aan het hoogveen. De verstoring door fietsers en wandelaars (met honden) langs perceelranden is sterk toegenomen. Bij een nog verder toename van de verstoringdruk zal de opvangcapaciteit op bouwland verder dalen onder het niveau dat voor het instandhoudingsdoel van Toendrarietgans voor het Fochteloërveen vereist is (Altenburg & Wymenga 2021).

Relevante ontwikkelingen op het vlak van beleid en beheer

De sterke concentratie van pleisterende Toendrarietgansen in Drenthe en aangrenzende gebieden in Groningen (Gronings-Drentse Veenkoloniën) en Noordoost-Overijssel is vooral geassocieerd met de daar geconcentreerde grootschalige teelt van (fabrieks)aardappelen en resten die na de oogst op het land achterblijven. Daarnaast wordt (ook elders) op oogstresten van suikerbieten en op maïsstoppel gevoerd. Door deze afhankelijkheid van specifieke akkerbouwgewassen, kan door een eventuele (grootschalige) verandering in het teeltplan of oogstmethoden grote gevolgen hebben voor de voedselmogelijkheden voor Toendrarietgansen. Meer dan andere ganzen is de soort in deze grootschalige akkergebieden ook aangewezen op (voormalige) zandwinplassen als slaapplaats, die in toenemende mate in beeld zijn voor grootschalige drijvende zonneparken. Welke effecten dit heeft voor de rol als slaapplaats wordt lokaal onderzocht. Slaapplaatsen in hoogveengebieden (bijvoorbeeld Fochteloërveen, Peelregio) zijn daarnaast gevoelig voor lage waterstanden door droogte en kunnen daardoor hun aantrekkingskracht voor de soort inboeten.

Ontwikkelingen op biogeografische schaal

De taxonomische indeling van rietgansen is complex. Rietgansen bewonen een broedareaal van Noord-Scandinavië tot ver in het oosten van Siberië. Binnen dit grote areaal worden doorgaans meerdere (onder)soorten onderscheiden. Welke indeling daarbij wordt aangehouden en of sprake is van soorten, ondersoorten of geografische variatie, is nog altijd onderwerp van discussie onder taxonomen (o.a. Koffijberg *et al.* 2011, Fox & Leafloor 2018). In Nederland worden de sterk op elkaar lijkende Taigarietgans *Anser fabalis* en Toendrarietgans als aparte soorten beschouwt, maar niet alle taxonomieën volgen deze lijn. De Taigarietgans komt in Nederland in slechts hele kleine aantallen voor. Bij Toendrarietgans worden over het algemeen twee ondersoorten onderscheiden, ssp. *serrirostris* en *rossicus* (Fox & Leafloor 2018). De in Nederland overwinterende Toendrarietgansen behoren tot de ondersoort *rossicus*. De Siberische/Noordoost- en Zuidwest-Europese flyway-populatie, waartoe de in Nederland overwinterende vogels behoren, omvatte in 2013 ca. 600.000 vogels en is tussen 1980 en 1990 redelijk stabiel (Nagy & Langendoen 2020). Tussen 1990 en 2013 is de populatie vervolgens toegenomen (Fox & Leafloor 2018) en na 2013 treedt stabilisatie of lichte afname op. Overwinterende vogels kunnen worden verdeeld in twee geografisch verschillende groepen, ook wel gedefinieerd als beheerseenheden: de Noordzee-Baltische eenheid en de Centraal Europese eenheid. De aantallen behorende tot de Noordzee-Baltische eenheid, waarbinnen ook Nederland valt, laten zowel op de korte als lange termijn een toename zien (Fox & Leafloor 2018).

De Toendrarietgans is op Europees niveau gecategoriseerd als een soort van 'Least Concern' in de IUCN Rode Lijst. Omdat geen onderscheid wordt gemaakt tussen de ondersoorten, wordt daarin gesproken over rietgans. De populatie van de Toendrarietgans wordt als stabiel beschouwd en is veel talrijker dan de Taigarietgans die een afname laat zien (Birdlife International 2021).

Kennisleemtes

Er zijn op dit moment geen kennisleemtes die het behouden van de GSvI in de weg staan.

Beoordeling haalbaarheid populatieomvang in 2050

Op dit moment bevindt de Toendrarietgans zich als niet-broedvogel in een GSvI en het toekomstperspectief is gunstig. De aantalsontwikkeling is op de korte termijn stabiel. Ondanks de recente lagere seizoensgemiddelden en een afname in de voor de soort belangrijke provincies Drenthe en Groningen zijn er geen redenen om aan te nemen dat de GRW van 23.000 vogels (seizoensgemiddelde) niet gehaald kan worden in 2050. Bovendien hangen lagere aantallen in

Nederland maar ten dele samen met een echte afname van de populatie, maar wordt ze gevoed door de kortere verblijfsduur van grote aantallen. De flyway-populatie is stabiel, waarmee een afname van onze winterpopulatie eerder duidt op een herverdeling van winterconcentraties. De huidige aantallen liggen zo ver boven de GSvI, dat de verwachting is, dat ook bij een afname door warme winters (oostelijke verschuiving winterareaal, binnen Nederland zichtbaar door afname in West- en Midden-Nederland; Koffijberg 2018) of lokale veranderingen (verandering akkerbouwteelten, verslechtering omstandigheden slaappleatsen), de landelijke GSvI niet snel in het geding komt. Lokaal, op de schaal van afzonderlijke Natura 2000-gebieden kan dat natuurlijk anders uitpakken.

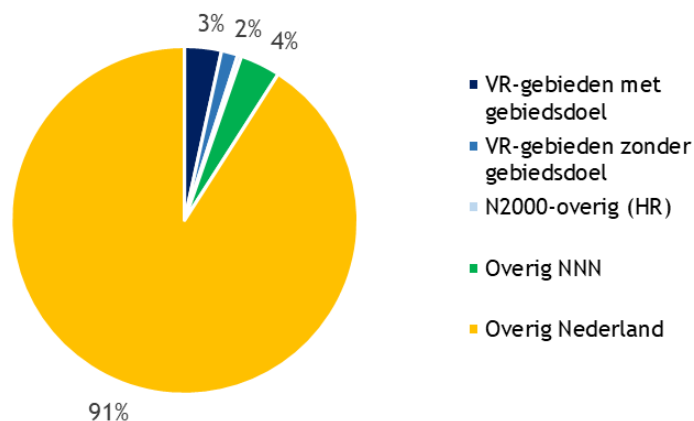
3. Advies landelijk doel

De populatieomvang bij een GSvI bedraagt 23.000 vogels (seizoensgemiddelde). De populatieomvang van ca. 75.000 vogels (seizoensgemiddelde) die in de periode 2014/15-2019/20 in Nederland aanwezig was, ligt hier ruim boven. Het toekomstperspectief wordt door de afwezigheid van grote knelpunten als 'gunstig' beoordeeld. Het advies is daarom om het landelijke doel op 23.000 vogels (seizoensgemiddelde) te stellen, overeenkomstig de omvang waarbij de soort duurzaam in het leefgebied kan voortbestaan. De landelijke opgave is in de huidige situatie gerealiseerd, er is een ruime marge.

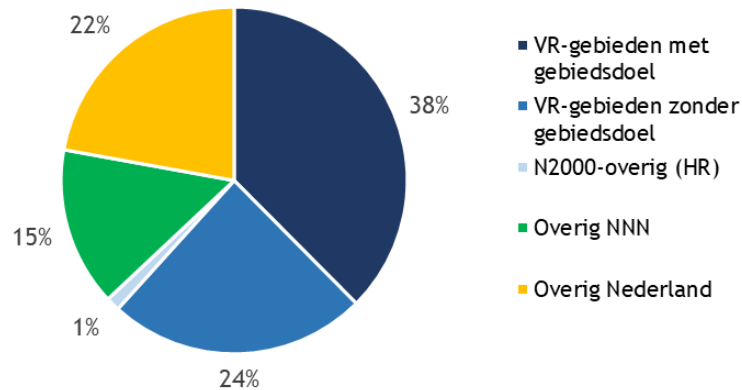
IV. Regionale opgave

1. Actueel voorkomen

In de afgelopen zes seizoenen (2014/15-2019/20) bevond op basis van het seizoensgemiddelde ruim 90% van de bij ons overwinterende Toendrarietganzen zich in 'overig Nederland', buiten het Natura 2000-netwerk (figuur 3). Ze verblijven hier vooral op de hoge zandgronden waar ze in cultuurland foerageren. Op basis van tellingen op slaappleatsen bevond ruim 60% van de getelde aantallen zich binnen vogelrichtlijngebieden (figuur 4), maar ook buiten Natura 2000-gebied bevinden zich belangrijke slaappleatsen. Zo bevatte de zandwinplas in Sellingerbeetse in Westerwolde in Groningen in winterseizoen 2019/20 het recordaantal: ruim 21.000 vogels (Hornman *et al.* 2022). Door de gewoonte ook gebruik te maken van (voormalige) zandwinplassen slaapt een belangrijk deel van de Toendrarietganzen buiten de begrenzing van Natura 2000-gebieden.

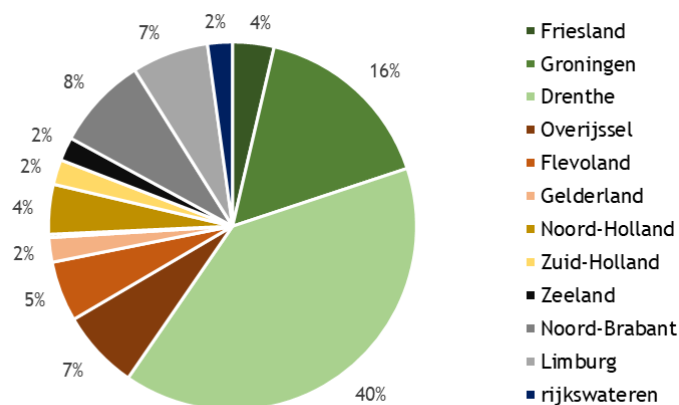

Figuur 3. Aanwezigheid in de afgelopen zes jaar (2014/15-2019/20, op basis van seizoensgemiddelde) in onder de Vogelrichtlijn aangewezen Natura 2000-gebieden met een instandhoudingsdoel voor de foerageerfunctie voor de Toendrarietgans als niet-broedvogel, de overige vogelrichtlijngebieden, overige Natura 2000-gebieden (habitatrichtlijngebieden), overig Natuurnetwerk Nederland (NNN) en overig Nederland (buiten N2000/NNN).

Figuur 4. Aanwezigheid in de afgelopen zes jaar (2014/15-2019/20, op basis van seizoensmaxima) in onder de Vogelrichtlijn aangewezen Natura 2000-gebieden met een instandhoudingsdoel voor de slaapplaatsfunctie voor de Toendrarietgans als niet-broedvogel, de overige vogelrichtlijngebieden, overige Natura 2000-gebieden (habitatrichtlijngebieden), overig Natuurnetwerk Nederland (NNN) en overig Nederland (buiten N2000/NNN).

In figuur 5 wordt de verdeling gepresenteerd over de provincies en de rijkswateren. Het provincie-aandeel is exclusief rijkswateren, de aantallen in het rivierengebied worden wel aan de provincies toegekend. Voor deze indeling is gekozen omdat provincies en RWS (rijkswateren) de voortouwnemers voor de beheerplannen zijn. Drenthe is met 40% van de overwinterende aantallen verreweg de belangrijkste provincie voor de Toendrarietgans gevolgd door Groningen (16%) en Noord-Brabant (8%).

Figuur 5. Aanwezigheid van de Toendrarietgans als niet-broedvogel in de afgelopen zes jaar (2014/15-2019/20) per provincie (exclusief rijkswateren) en in de rijkswateren. De rijkswateren zijn gedefinieerd als het voortouwgebied van RWS.

Het belangrijkste gebied voor de Toendrarietgans zijn de Gronings-Drentse Veenkoloniën, waar gemiddeld zo'n 20% van de in ons land overwinterende aantallen verblijft (tabel 3), gevolgd door de Natura 2000-gebieden Bargerveen (14%), Waddenzee (8%) en Fochteloërveen (6%). Aanwijzingen van gebieden binnen het Natura 2000-netwerk hebben vooral betrekking op slaapplaatsen.

Tabel 3. De belangrijkste gebieden voor de Toendrarietgans als niet-broedvogel in de winterseizoenen 2014/15-2019/20 alsmede overige Natura 2000-gebieden met een instandhoudingsdoel (IHD) voor deze soort. Het procentueel aandeel in de Nederlandse winterpopulatie is indicatief weergegeven (afgezet tegen landelijk seizoensgemiddelde of -maximum). Functie(s) van het gebied: f (foerageren), s (slapen). Type berekening (waarde): g = seizoensgemiddelde, m = seizoensmaximum. VR* = (mede) onder de Vogelrichtlijn aangewezen als Natura 2000-gebied met een instandhoudingsdoel voor de Toendrarietgans als niet-broedvogel, HR = in het kader van de Habitatrichtlijn aangewezen als Natura 2000-gebied (indien >5%), NNN = Natuurnetwerk Nederland (indien >5%), overig = overig Nederland, rw = rijkswateren (voortouwnemer RWS), IHD = huidige instandhoudingsdoel, - = geen IHD.

Gebied	Status	Regio	Functie (waarde)	Huidige populatie	Aandeel in NL	IHD (vogels)
Gronings-Drentse Veenkoloniën	NNN/overig	Gr/Dr	f (g)	13.969	19%	-
Bargerveen	VR*/HR	Dr	s (m)	36.229	14%	17.600
Waddenzee	VR*/HR	rw	s (m)	20.297	8%	behoud
Fochteloërveen	VR*/HR	Dr	s (m)	14.591	6%	11.100
Amsterdamsche en Schoonebeker Veld	NNN/overig	Dr	f (g)	4.092	5%	-
Gebieden rond de Groot-, Deurnesche- en Mariapeel	NNN/overig	NB	f (g)	3.935	5%	-
Wapserveen en Westerveld	HR/NNN/overig	Dr	f (g)	3.425	5%	-
Hunzedal en Onnerpolder	NNN/overig	Gr	f (g)	3.422	5%	-
Tachtig Bunder - Hijkerveld	NNN/overig	Dr	f (g)	3.107	4%	-
Wieringermeer	overig	NH	f (g)	2.872	4%	-
Engbertsdijksvenen	VR*/HR	Ov	s (m)	7.780	3%	4.000
Groote Peel	VR*/HR	NB	s (m)	7.196	3%	behoud
Dwingelderveld	VR*/HR	Dr	s (m)	6.867	3%	5.900
Ketelmeer & Vossemeer	VR*	rw	s (m)	1.666	<1%	behoud
Rijntakken	VR*/HR	Gl	s (m)	1.380	<1%	2.800
Mariapeel en Deurnse Peel	VR*/HR	NB	s (m)	392	<1%	behoud
Zuidlaardermeergebied	VR*	Gr	s (g)	82	<1%	210
Zwarte Meer	VR*/HR	rw	s (m)	n.b.	-	behoud
IJsselmeer	VR*/HR	rw	s (m)	n.b.	-	behoud

2. Advies voor regionale opgave voor 2050

Het voorgestelde landelijke doel voor 2050 vormt het uitgangspunt voor de regionale opgaves. De opgave wordt verdeeld naar rato van het aandeel van de regio in de landelijke populatie, tenzij er redenen zijn om daar gemotiveerd van af te wijken. Dat kan door verschillen in regionale trends (makkelijker te realiseren in regio's waar de soort het beter doet), verschil in areaal potentieel leefgebied en/of de nabijheid van bronpopulaties voor herstel. Bij de Toendrarietgans is er geen reden om af te wijken van de verdeling op basis van het huidige regioaandeel in het landelijke totaal. Omdat er voor de Toendrarietgans geen aanvullende landelijke opgave is, is er ook geen aanvullende regionale opgave (tabel 4). In beginsel kan dan worden gestuurd op behoud, waarvoor informatie over de actuele regionale aantallen houvast biedt. Het zwaartepunt van de verspreiding ligt in Drenthe met 40% van de overwinterende aantallen gevolgd door Groningen (16%). Hier liggen dan ook de grootste regionale opgaves. De overige regio's herbergen alle minder dan 10% van de overwinterende aantallen.

Tabel 4. Voorstel voor opgave (aantal vogels, seizoensgemiddelde) per regio (rijkswateren en provincies exclusief aandeel rijkswateren) van de populatie van de Toendrarietgans als niet-broedvogel voor 2050. De rijkswateren zijn gedefinieerd als het voortouwgebied van RWS. Tevens weergegeven zijn de huidige populatieomvang (gemiddeld seizoensgemiddelde), het aandeel binnen Nederland van de huidige populatie en de korte termijntrend. De trend heeft betrekking op de provincies inclusief de rijkswateren. Het huidige aantal vogels per regio is als vertrekpunt gehanteerd bij het voorstel voor de regionale opgaves. n.b. = niet bepaald. Bij een onzekere trend is geen betrouwbare trendclassificatie mogelijk.

Regio	Huidige populatie (2014/15-2019/20)	Landelijk aandeel regio (2014/15-2019/20)	Trend (2008/09-2019/20)	Voorstel regionale opgave 2050
Drenthe	30.000	40%	sterke afname	9.200
Groningen	12.000	16%	onzeker	3.700
Noord-Brabant	6.000	8%	onzeker	1.850
Overijssel	5.000	7%	sterke afname	1.500
Limburg	5.000	7%	onzeker	1.500
Flevoland	4.000	5%	onzeker	1.250

Regio	Huidige populatie (2014/15-2019/20)	Landelijk aandeel regio (2014/15-2019/20)	Trend (2008/09-2019/20)	Voorstel regionale opgave 2050
Noord-Holland	3.300	4%	onzeker	1.000
Friesland	3.000	4%	onzeker	920
Zuid-Holland	1.700	2%	stabiel	520
Gelderland	1.600	2%	onzeker	500
Zeeland	1.600	2%	onzeker	500
rijkswateren	1.600	2%	n.b.	500
Utrecht	200	<1%	matige afname	60
Landelijk	75.000	100%	stabiel	23.000

V. Prioritering

De Toendrarietgans bevindt zich als niet-broedvogel in een GSvI en er zijn voor zover bekend geen belangrijke potentiële conflicten met landelijke doelen of gebiedsdoelen met habitattypen en/of andere soorten. Er is daarmee geen aanleiding om via prioritering in enige vorm bij te sturen. Op gebiedsniveau kan er evenwel een conflict zijn tussen enerzijds hoogproductieve graslanden nabij slaapplaatsen in Natura 2000-gebieden en anderzijds een streven naar extensivering met het oog op hydrologisch herstelbeheer en/of stikstofreductie. De gevolgen van ‘guanotrofiering’ (eutrofiering door uitwerpselen van vogels op slaapplaatsen in daarvoor gevoelige natuurgebieden) zijn in de meeste gebieden beperkt (Noordhuis & Verdonschot 2021).

Literatuur

- ALTENBURG & WYMENGA. 2021. Verstoring en draagkracht in en rond het N2000-gebied Fochteloerveen. analyse van effecten en perspectieven voor kwalificerende niet-broedvogels en Kraanvogel. A&W rapport 20-252. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.
- BIRDLIFE INTERNATIONAL. 2021. European Red List of Birds. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- FOX A.D. & LEAFLOOR J.O. (eds.) 2018. A Global Audit of the Status and Trends of Arctic and Northern Hemisphere Goose Populations (Component 2: Population accounts). Conservation of Arctic Flora and Fauna International Secretariat. Iceland, Akureyri.
- HORNMAN M., KAVELAARS M., KOFFIJBERG K., VAN WINDEN E., VAN ELS P., DE JONG A., KLEEFSTRA R., SCHOPPERS J., SLATERUS R., VAN TURNHOUT C. & SOLDAAT L. 2022. Watervogels in Nederland in 2019/2020. Sovon rapport 2022/06, RWS-rapport BM 22.03. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- KOFFIJBERG K. 2018. Toendrarietgans *Anser serrirostris*. Pp. 76-77 in: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- KOFFIJBERG K. & HORNMAN M. 2010. Het ‘rietganzen-complex’. SOVON-nieuws 23: 18-19.
- KOFFIJBERG K., HUSTINGS F., DE JONG A., HORNMAN M. & VAN WINDEN E. 2011. Recente ontwikkelingen in het voorkomen van Taigarietganzen in Nederland. Limosa 84: 117-131.
- KRIJGSVELD K.L., KLAASSEN B. & VAN DER WINDEN J. 2022. Verstoring van vogels door recreatie. Literatuurstudie van verstoringsgevoeligheid en overzicht van maatregelen. Deel 1 hoofdrapport & deel 2 soortbesprekingen. Uitgave Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- VAN KLEUNEN A., VAN ROOMEN M., JANSSEN J.A.M., KUITERS A.T., VAN WINDEN E., BOELE A., SCHMIDT A.M. & VAN VREESWIJK T. 2017. Advies over correcties en bijstellingen van Natura 2000-doelen; Achtergronddocument bij het rapport Advies over de Natura 2000 doelensystematiek en Natura 2000-doelen. Rapport 2779C. Sovon-rapport 2016/27. Wageningen Environmental Research, Wageningen.
- MINISTERIE VAN LNV. 2006. Natura 2000 doelendocument. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.
- NOORDHUIS R. & VERDONSCHOT R.C.M. 2021. Factsheet: de invloed van vogels op de ecologische kwaliteit. Notitie Kennisimpuls Waterkwaliteit.
- NAGY S. & LANGENDOEN T. 2020. Flyway trend analyses based on data from the African-Eurasian Waterbird Census from the period of 1967-2018. Online publication. Wetlands International, Wageningen.

SOVON VOGELONDERZOEK NEDERLAND. 2018. Vogelatlas van Nederland. Broedvogel, wintervogels en 40 jaar verandering. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.

VOGEL R., FOPPEN R., VAN DEN BREMER L., VAN TURNHOUT C.A.M. & VAN ROOMEN M. 2021. Methodiek voor de bepaling van de staat van instandhouding van vogels. Sovon-rapport 2021/26. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.